

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Moje bosanske ljubavi

Ovo je neka vrsta kratkog kataloga mojih strasti povezanih sa Bosnom: nije reč o nostalgичnoj naraciji, već o popisu tekstova, ljudi i stvari koji su u velikoj meri opredelili moj život.

Kao jedinče koje se hranilo knjigama, imala sam u beogradskoj porodici skromnih mogućnosti velike privilegije. Između ostalih, moj očuh i majka, kada su na kredit kupili Fiću boje "trule višnje" i počeli da redovno odlaze na letovanje na moru, bili su spremni da žrtvuju ceo dan da bih ja na miru fotografisala (ruskom Lajkom) i meditirala na mostu u Višegradu. Moja rana opsesija Ivom Andrićem je nekako usahnula već krajem gimnazije. Moji roditelji su sa svoje strane voleli da provedu još jednu noć kod jevrejskih prijatelja u Sarajevu, u prelepom stanu u centru, i da ujutro sebi priušte dugu kafu i konverzaciju, dok sam se ja smucala po Baščaršiji.

Imala sam sreću da budem privatni asistent tada već penzionisanog genijalnog balkanologa Milana Budimira tokom studija klasičnih nauka u Beogradu. Rođen u Mrkonjić Gradu, on se školovao u sarajevskoj gimnaziji i davao privatne časove matematike Gavrilu Principu... Studirao je u Beču, tamo bio aktivan u jugoslovenskom pokretu, i za vreme rata zaglavio u mađarskom logoru, gde je izgubio vid. Po završetku Prvog svetskog rata vratio se u Sarajevo. Demokratski i multikulturni program, koji se neizbežno gubio u novoj monarhiji, pokušao je da oživi u partiji Ra-de-na, u kojoj su se okupili srpski, hrvatski, muslimanski i jevrejski intelektualci (neki među njima napredni sveštenici): imali su izborni uspeh u Ilidži, posle je postalo jasno da to nije opcija koja bi preživela. U Sarajevu je izdavao i satirički časopis Oko, a zatim je prešao na univerzitet u Beogradu. Budimirovo delo je posle njegove smrti postalo za mene vazna tema u rekonstruisanju intelektualne situacije Jugoslavije i Balkana između dva rata, odnosno izuzetnoga razvoja balkanologije u tome periodu. Deo mog rada zavisio je od istraživanja u biblioteci Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

Od 1968. sam bila deo onoga što se u Jugoslaviji definisalo kao disidentstvo – šarena grupa. Pasoš mi je oduziman više puta, ukupno ga nisam imala sedam godina, policija u civilu me je pratila i jedanput ozbiljno pretukla, nisam mogla dobiti mesto na univerzitetu, premda sam bila najbolji student beogradskog univerziteta u dve školske godine, već u istraživačkom institutu gde je bilo nekakvo priručno pristanište za ljude slične meni. Moji drugovi – disidenti su završavali u zatvorima. Posle Titove smrti 1980 nastalo je veliko odleđenje, očit u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, ali ne i u Bosni: kult Tita skoro da je tamo postao jači, represija se nije smanjivala. Prvi "moj" slučaj (1983), koji sam pomoću drugih disidenata preporučila Amnesty Internationalu (po cenu

nekoliko saslušavanja u tajnoj policiji) bio je bosanski direktor velike industrije, bivši partizan, koji je u kafani ispričao vic o tadašnjem bosanskom šefu policije. Slučajno sam ga našla u ljubljanskoj bolnici dok je tamo ležao moj muž: doveli su ga iz zatvora u Zenici, gde je zbog nenegovane gangrene izgubio nogu, na komplikovanu operaciju bubrega u Ljubljani, jer je afera mogla postati nezgodna... Bosna je u to vreme, a posebno za vreme zimske Olimpijade u Sarajevu pre tačno trideset godina, bila tvrđava tvrdog titoizma i državno-policijske represije. Mnogo toga mi je opisao u pismima Alija Izetbegović, za koga sam se od 1986. zalagala kao predsednica Odbora za zaštitu umetničke slobode u Udruženju pisaca Srbije. Moj drugi "pacijent" među mnogima za čije sam oslobađanje pisala peticije, bio je docnije osuđeni ratni zločinac Vojislav Šešelj - isto Bosanac. Konačno sam pri inače uspešnoj akciji za oslobađanje Adema Demaqija, albanskog zatvorenika savesti, koji je u zatvoru u Srbiji odležao više nego Mandela (29 godina), i ja platila cenu udobnog istraživačkog života: izgubila sam posao, bila žrtva medijske kampanje, došla sam i na sud. Vremena su međutim bila drugačija, sudija me je bez teškoća oslobodila. Kao nezaposlena naučnica sam zapravo imala mnogo više mogućnosti za delovanje. I još jednom je za mene Bosna postala ključna.

Za vreme 80-tih, Bosna je dala svoj doprinos buđenju jugoslovenske građanske svesti u dva neočekivana oblika - televizijska emisija za decu Niko kao ja, koju su režirala dva talentovana mlada režisera i koju je emitovala TV Sarajevo, i rock muzika, a pre svega grupa Bijelo dugme. Za mene je bila revolucionarna njihova pesma Kosovska (1983): uzeli su besmislen festivalski šlager sa tupavim tekstom na albanskom, i izvodili je tako da su asocijacije mogle biti samo na položaj kosovskih Albanaca, aparthejd na Kosovu i nužnu pobunu. Pred kraj 80-tih, većina disidenata u glavnim jugoslovenskim centrima postajala je otvoreno nacionalistička - pokazali su svoj pravi lik. Sebe više nisam videla među njima, i potražila sam druge okvire - jugoslovenski feminizam, koji se jasno deklarirao protiv nacionalizma i pretećeg rata, i bosanske prijatelje, u atmosferi opšte-bosanskog obrata prema jugoslovenstvu i miru. Tako je Bosna ponovo postala mesto mog opredeljivanja. Mnogo sam putovala u Sarajevo u godinama pred rat: tamo se moglo govoriti protiv nacionalizma a za očuvanje Jugoslavije, to je bio centar jugoslovenske pacifističke kulture, sa zborovima, koncertima za mir, pozorišnim predstavama, javnim tribinama. Istovremeno je postajalo tragično jasno da zbog toga Bosna mora postati najveća žrtva. U jednom trenutku 1990, moj muž i ja smo razmišljali da li da se preselimo u Sarajevo, jer su i Beograd i Ljubljana postali teško podnošljivi zbog nacionalizma i govora mržnje...

Kada je počeo rat protiv Sarajeva, moj kolega Zoran Mutić, anglista i grecista, prevodilac Jorgosa Seferisa, Salmana Ruždija i mnogih drugih je putovao okolišnim putevima, kopnom i morem, prema Ljubljani, jer sam ga, sluteći razvoj, pozvala na predavanje. Ostao je kod nas pet godina. Za vreme rata su kod nas kraće boravili i mnogi drugi Bosanci. Zoran i izmučena Bosna su za mene označili konačno sazrevanje u svakome smislu. Danas dosta često putujem u Sarajevo i druge bosanske gradove, i strahote današnje bosanske društvene i kulturne situacije doživljam kao svoje. Razdvajanje više nije moguće.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.